

Środki alternatywne wobec kary pozbawienia wolności

GRAŻYNA B. SZCZYGIEL

Katedra Prawa Karnego
Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

I

Przestępczość to nieodłączny element życia społecznego. W każdej epoce i w każdej zbiorowości tym, którzy tworzyli przestępczość, przeciwstawiali się ci, którzy chcieli ją, jeżeli nie wyeliminować, to przynajmniej ograniczyć poprzez stosowanie kar. Analiza pomników historycznych regulacji karnych wskazuje do jak okrutnych kar i sposobów ich wykonywania uciekano się w starożytności i średniowieczu¹.

To humanistyczne idee oświecenia przyniosły zmianę poglądów na cele karania. Celem kar — jak pisał C. Baccaria²:

nie jest ani torturowanie i męczenie wrażliwej istoty ani też uczynienie nie istniejącym przestępstwa, które już zostało popełnione. [...] Cel kary sprowadza się więc do tego, aby przeszkodzić winnemu w wyrządzaniu nowych szkód współobywatelom oraz aby powstrzymać innych od wyrządzania szkód tego samego rodzaju. Z tych też względów należy dobierać tylko takie kary i takie metody ich stosowania, które przy zachowaniu proporcji do popełnionego przestępstwa — wywierałyby najskuteczniejsze i najbardziej trwale na duszy ludzkiej wrażenie, a zarazem najmniej udręczały ciało przestępcy.

¹ Zob. J. Warylewski, *Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne*, Gdańsk 2007.

² C. Beccaria, *O przestępstwach i karach*, z VI wydania oryginału (1766) przełożył, wstępem, przedmową, wykazem literatury i przypisami opatrzył dr Emil Rappaport, profesor zwyczajny Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 88.

W tej nowej idei karania nie było miejsca dla tak szeroko, jak ówczesnie, stosowanej kary śmierci. To kierowało uwagę na karę więzienia. Węzienie, jak pisał E. Krzymuski³, odpowiadało w największym stopniu wymaganiom sprawiedliwosci zaś jego największą zaletą

jest niewątpliwie ogromna podzielnosc, ze wzgledu tak na jego zakres czasowy, jak na mniej lub bardziej dotkliwy sposob wykonywania. Dzieki temu przymiotowi, wężenie potrafi lepiej, niż jakikolwiek inny środek karny, utrzymać się w zgodzie z winą przestępcy. Oprócz tego, przy odpowiedniej organizacji wężenie może działać odstraszająco i poprawczo, a w reszcie jest ono w wysokim stopniu odwołalne, ustępując, co do wynagradzalności tylko karze grzywny.

I tak kara pozbawienia wolności, jako efekt postępu myśli i łagodzenia obyczajów⁴, zajęła naczelne miejsce w katalogu kar, stając się głównym środkiem represji karnej. Szybko jednak korona — tej, jak ówczesnie określano, królowej kar — zaczęła tracić blask, a powodem były jej rozliczne wady⁵. Pomimo, że kolejne systemy wykonywania kary pozbawienia wolności kierowane były na poprawę skazanego, a rozwój psychologii, psychiatrii, pedagogiki wprowadzał do wężien wiele metod postępowania ze skazanymi, w tym oddziaływania lecznicze i terapeutyczne, wad nie ubywało, wręcz przeciwnie przybywało, bo jak trafnie ujął to Peterson⁶ „Nie można wychowywać dla wolności pozbawiając wolności”.

W minionym wieku kara wężienia, a właściwie liczne wady izolacji penitencjarnej, stanowiły przedmiot debat na międzynarodowych kongresach, a szczególnie Kongresach Narodów Zjednoczonych poświę-

³ E. Krzymuski, *Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austriackiego*, wydanie trzecie przerobione, t. I, Kraków 1911, s. 480.

⁴ Zob. M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więziennictwa*, Warszawa 1993, s. 276.

⁵ Zob. m. in. J. Śliwowski, *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne*, Warszawa 1981; M. Porowski, *Ludzkie prawa więźniów*, „Ethos” 1992, nr 17; B. Szczygiel, *Spoleczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*, Białystok 2002, s. 15–18 i literatura tam cytowana; M. Piatek, *Zasady polskiej polityki penitencjarnej w świetle Europejskich Reguł Wężennych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007, z. 1, s. 261 n. oraz *eadem*, *Europejskie Reguły Wężienne z 2006 r.*, PiP 2008, z. 2, s. 3 n.

⁶ Cytat za J. Śliwowski, *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie...*, s. 52.

conych problematyce zapobiegania przestępczości⁷. Wyrażany podczas obrad sceptycyzm co do poprawczej funkcji kary pozbawienia wolności kierował uwagę na poszukiwania alternatyw dla tej kary.

Zważywszy, że problem poszukiwania alternatyw dla kary pozbawienia wolności, które pozwoliłyby uniknąć negatywnych skutków, jakie wiążą się z pobytem skazanego w izolacji penitencjarnej, był i jest problemem wielu państw, na forum międzynarodowym⁸ uznano za celowe wypracowanie wspólnych zasad w pracach nad ograniczaniem zakresu stosowania kary pozbawienia wolności.

Już w rezolucji z 17 lutego 1976 r. dotyczącej niektórych środków alternatywnych wobec uwięzienia Komitet Ministrów Rady Europy zachęcał państwa członkowskie do stosowania sankcji nie połączonych z pozbawieniem wolności a zarezerwowania kary pozbawienia wolności dla najpoważniejszych przestępstw⁹.

W kilkanaście lat później, bo w 1990 r., Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych — oceniając, że środki alternatywne wobec kary pozbawienia wolności mogą stanowić skuteczne sposoby postępowania z przestępcami i tym samym przynosić korzyść nie tylko dla skazanych, ale i dla społeczeństwa — uznało za celowe opracowanie zbioru ogólnych zasad stosowania środków alternatywnych. Uczyniono to we Wzorcowych Regulach dotyczących środków alternatywnych wobec kary po-

⁷ A. Marek, *Główne tendencje polityki kryminalnej na forum ONZ a reforma polskiego prawa karnego*, PiP 1983, nr 1, s. 86–87. Zob. także M. Melezini, A. Sakowicz, *Kara pozbawienia wolności jako instrument polityki kryminalnej* [w:] *X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G.B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 79.

⁸ Początki działalności Europejskiego Komitetu Problemów Przestępczości — organu Rady Europy omawia A. Tobis, *Poszukiwanie alternatyw dla kary pozbawienia wolności — ujęcie prawnoporównawcze*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1987”, z. II, s. 32–33. Zob. także *Council of Europe activitis in the feld of crime problems 1956–76*, European Committe on Crime Problems, Strabourg 1977, s. 52 n.; A. Tsitsoura, *Alternatives to imprisonment the work of the Council of Europe*, [w:] *Alternatives to custodial sanctions Proceedings of European Seminar held in Helsinki, Finland, 26–28 September 1987*, Helsinki 1988, s. 117–128.

⁹ Zob. szerzej M. Melezini, *Stan populacji więziennej a problem spójności orzekania karnego na szczeblu europejskim*, [w:] *Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej*, red. T. Dukiet-Nagórska, Bielsko-Biała 2006, s. 316.

zbawienia wolności¹⁰. W Regułach zaleca się Państwowemu Członkowskiemu, przy podejmowaniu działań w celu ograniczenia stosowania kary pozbawienia wolności, zwracanie uwagi na zapewnienie równowagi między zabezpieczeniem praw przestępcy, zagwarantowaniem praw ofiar oraz uwzględnieniem interesu społeczeństwa w utrzymaniu bezpieczeństwa publicznego i zapobieganiu przestępczości. Za nie mniej ważne uznano zwrócenie uwagi na przestrzeganie praw człowieka i potrzeby rehabilitacji przestępcy.

We Wzorcowych Regułach przedstawiono katalog środków alternatywnych do kary pozbawienia wolności (pkt 8.2). W katalogu znalazły się:

- sankcje słowne (upomnienie, nagana, ostrzeżenie),
- warunkowe umorzenie,
- sankcje godzące w status osoby wobec, której je zastosowano,
- sankcje materialne i kary pieniężne (grzywna i grzywna orzekana w stawkach dziennych), konfiskata lub przepadek rzeczy,
- przywrócenie stanu poprzedniego lub wynagrodzenie ofierze poniesionej szkody,
- zawieszenie lub odroczenie orzeczenia o karze,
- oddanie pod dozór kuratora lub dozór sądowy,
- umieszczenie w ośrodku dziennym,
- areszt domowy,
- inne sposób postępowania nie połączonego z pozbawieniem wolności, rozmaite połączenie wymienionych środków.

Oczywiście przedstawione środki nie tworzą katalogu zamkniętego. Nie było to zamiarem autorów Reguł, raczej chodziło o wskazanie, iż w dyspozycji organów orzekających powinien pozostawać szeroki wachlarz środków alternatywnych. Zróżnicowanie środków umożliwia bowiem wybór odpowiedniego środka. Przy wyborze środka zaleca się uwzględnienie rodzaju i wagi popełnionego przestępstwa, cech osobowości i środowiskowych sprawcy przestępstwa, celu karania oraz praw przysługujących ofiarom a także potrzeb skazanego.

¹⁰ Wzorcowe Reguły Minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego (45/110) przyjęta 14 grudnia 1990 r. Tekst w: „Archiwum Kryminologii” 1994, t. XX, s. 193–203.

Skuteczne zabezpieczenie potrzeb skazanych, zdaniem twórców Reguł, może zapewnić stosowanie różnych programów, takich jak: postępowanie zindywidualizowane (*case-work*), terapia grupowa i inne specjalistyczne sposoby postępowania resocjalizacyjnego dla określonych kategorii przestępców. Przy konstruowaniu programów zaleca się uwzględnianie: warunków środowiskowych, osobowości, indywidualnych zdolności skazanego, jego poziomu inteligencji i uznawanych wartości, a zwłaszcza okoliczności, które doprowadziły do popełnienia przestępstwa.

W Regułach zwrócono uwagę także na dozór i obowiązki. Oddanie pod dozór ma na celu zmniejszenie prawdopodobieństwa powrotu do przestępstwa i udzielanie pomocy skazanemu we włączeniu się do społeczeństwa. Przy nakładaniu obowiązków za istotne uznano uwzględnienie potrzeb społeczeństwa, jak i potrzeb oraz praw przestępcy i ofiary. Oczywiście ważny jest nie tylko wybór odpowiedniego środka alternatywnego ale także jego wykonywanie. W tej płaszczyźnie, autorzy Reguł, widzą istotną rolę personelu powołanego do wykonywania środków alternatywnych. Zalecają więc zwrócenie uwagi na właściwą rekrutację i szkolenie personelu. Za nie mniej ważny uznają udział społeczeństwa w stosowaniu środków alternatywnych.

Zwrócono także uwagę na konsekwencje niewywiązywania się z obowiązków związanych z zastosowanym środkiem. Następstwem naruszenia przez sprawcę nałożonych obowiązków powinno być zmodyfikowanie stosowanego środka lub jego odwołanie, a nie powinno prowadzić automatycznie do orzeczenia kary pozbawienia wolności. Orzeczenie tej kary, autorzy Reguł, dopuszczają tylko w przypadku braku możliwości zastosowania innego odpowiedniego środka.

Dwa lata później także Komitet Ministrów Rady Europy, uważając, że środki alternatywne mogą stanowić ważny sposób walki z przestępczością i są wolne od negatywnych następstw kary pozbawienia wolności, uznał za celowe opracowanie międzynarodowych standardów dotyczących sankcji i środków, które nie powodują odizolowania sprawcy od społeczeństwa, ale wiążą się z pewnymi ograniczeniami jego wolności poprzez nałożenie warunków, zobowiązań, które są egzekwowane przez odpowiednie organa. Uczyniono to w Zaleceniu Komitetu Ministrów w sprawie europejskich reguł dotyczących sankcji i środków alternatyw-

nych¹¹. W porównaniu do Reguł Tokijskich kwestie tworzenia, orzekania i wykonywania środków alternatywnych potraktowano wnikliwiej, o czym świadczy chociażby porównanie liczby reguł w obu aktach: w akcie ONZ jest ich 29 a w Europejskich Regułach 90.

W Preambule do tego aktu czytamy:

należy dążyć z jednej strony do zachowania koniecznej równowagi pomiędzy ochroną społeczeństwa zarówno w znaczeniu zachowania porządku publicznego jak i stosowania przepisów o naprawieniu szkody, a z drugiej strony — do uwzględnienia potrzeb sprawców, mając na względzie ich powrót do społeczeństwa.

Zwrócono także uwagę przy stosowaniu środków alternatywnych na uwzględnianie podstawowych praw sprawców przestępstw.

Twórcy Europejskich Reguł nie pokusili się o stworzenie katalogu środków alternatywnych do kary pozbawienia wolności. W Regułach znajdziemy ogólną definicję „sankcji i środków alternatywnych”. Są to „sankcje i środki, które nie powodują odizolowania sprawcy od społeczeństwa, i z którymi związane jest ograniczenie wolności sprawcy poprzez nałożenie na niego warunków i/lub obowiązków, i które stosowane są przez władze ustanowione w tym celu przez prawo”.

Wybór środka alternatywnego i czas trwania, zgodnie z zaleceniami Reguł, powinien pozostawać w odpowiedniej proporcji do stopnia niebezpieczeństwa przestępstwa popełnionego przez sprawcę, a także do jego sytuacji osobistej (reg. 6). Przy wyborze środka za istotne uznano współpracę ze skazanym. W ocenie twórców Reguł, zaangażowanie skazanych w proces podejmowania decyzji, przyczyni się do wyboru odpowiedniego — z perspektywy potrzeb skazanego — indywidualnego programu i do jego właściwego wykonywania. Zważywszy, że za istotną metodę postępowania uznano realizację zindywidualizowanych programów, twórcy Reguł zalecają właściwy dobór personelu odpowiedzialnego za wykonywanie środków i jego szkolenie oraz pozostawienie mu odpowiedniego marginesu swobody przy podejmowaniu decyzji, jak również w przypadku czynności kontrolnych.

¹¹ Rekomendacja nr R(92)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych przyjęte przez Komitet Ministrów dnia 19 października 1992 r. podczas 482. spotkania zastępców ministrów. Tekst w: „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, s. 331–352.

Autorzy Reguł Europejskich, tak jak twórcy Reguł Tokijskich, zalecają — w razie nieprzestrzegania przez sprawcę nałożonych na niego warunków lub obowiązków — by decyzja o odwołaniu środka nie prowadziła do pozbawienia wolności. Sugerują przy podejmowaniu decyzji wzięcie pod uwagę sposobu, w jaki skazany naruszył warunki i obowiązki oraz stopień tego naruszenia (reg. 10).

W Regułach zwrócono także uwagę na ważkość zaangażowania społeczeństwa w wykonywanie środków alternatywnych, a tym samym w pomoc skazanemu w rozwijaniu więzi ze społeczeństwem. Oczywiście działania wolontariuszy nie powinny zastępować pracy zawodowego personelu, ale jedynie go wspierać. Za istotne uznano rozpowszechnianie informacji o rodzajach i naturze środków alternatywnych oraz sposobach ich wykonania w społeczeństwie. Takie działania mogą bowiem przekonać społeczeństwo, iż środki alternatywne do kary pozbawienia wolności są adekwatną i wiarygodną reakcją na przestępstwo.

Systematyczny wzrost populacji więziennej w wielu krajach Europy i jego efekt w postaci przeludnienia zakładów karnych stanowił asumpt do kolejnych zaleceń dotyczących polityki karnej.

Należy tu wskazać na wydane, w tym samym roku co Europejskie reguły dotyczące środków i sankcji alternatywnych, Zalecenie dotyczące spójności orzekania karnego¹². Podkreślono w nim, że

racje orzekania karnego powinny być zgodne z nowoczesnymi i humanitarnymi tendencjami polityki karnej, wyrażającymi się w szczególności w ograniczeniu orzekania kary pozbawienia wolności, rozszerzeniu stosowania środków i kar odbywanych w społeczności lokalnej, w prowadzeniu polityki dekryminalizacyjnej, w stosowaniu postępowań alternatywnych, takich jak mediacja, oraz zapewnienie odszkodowania ofiarom (reg. 6).

Twórcy Zalecenia, dostrzegając potrzebę pozostawienia kary pozbawienia wolności w katalogu środków karnych, dopuszczają jej stosowanie tylko wówczas, gdy istotne okoliczności i waga przestępstwa sprawiają, że każda inna kara byłaby nieodpowiednia.

¹² Zalecenie Nr R(92)17 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące spójności orzekania karnego (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 19 X 1992 roku na 482 posiedzeniu zastępców ministrów. Tekst w: *Standardy prawne Rady Europy. Zalecenia*, t. IV. *Sądownictwo, organizacja, postępowanie, orzekanie*, wybór i tłum. J. Jasiński, Warszawa 1998, s. 164–200.

W Zaleceniu wskazano na celowość rozważenia pogrupowania istniejących kar i środków nie połączonych z pozbawieniem wolności, biorąc po uwagę nie tylko różne rodzaje sankcji (np. wyrok z zawieszeniem, grzywna), ale także różny stopień ich surowości (np. wysokie i niskie grzywny, krótkoterminowe i długoterminowe świadczenie pracy na rzecz społeczeństwa). Takie pogrupowanie środków, w ocenie autorów Zalecenia, umożliwi sądowi wybranie — za ewentualną zgodą przestępcy — sankcji odpowiedniej dla niego i uwzględniającej także wagę czynu.

Także — jak w poprzednich aktach — sugerowano, iż uchylanie się od spełnienia warunków określonych w orzeczeniu środka nie połączonego z pozbawieniem wolności nie powinno automatycznie prowadzić do kierowania skazanego do zakładu karnego. Powinno to następować tylko wówczas, gdy sąd uzna, iż wszystkie przewidziane prawem sposoby postępowania były już stosowane lub byłyby nieodpowiednie, zaś przestępca miał możliwość zastosowania się do owych warunków.

W memorandum wyjaśniającym do Zalecenia dotyczącego polityki karnej w Europie w okresie przemian¹³ sugerowano, że każde państwo członkowskie powinno mieć spójną i racjonalną politykę kryminalną, zachęcającą do stosowania środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności oraz stwarzającą możliwość indywidualizacji reakcji na przestępstwo. Twórcy Zalecenia dotyczącego przeludnienia więzień i wzrostu populacji więziennej¹⁴ — postrzegając karę pozbawienia wolności jako środek stosowany wyjątkowo — zachęcają do tworzenia szerokiego wachlarza sankcji i środków alternatywnych w celu zróżnicowanie dolegliwości. Sugerują następujące środki:

— warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności,

¹³ Zalecenie nr R(96)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące polityki kryminalnej w Europie w okresie przemian (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 5 września 1996 r. na 572. posiedzeniu zastępców ministrów). Tekst w: *Standardy prawne Rady Europy. Zalecenia*, t. IV, *Sądownictwo...*, s.142–163.

¹⁴ Zalecenie Nr R(99)22 Komitetu Ministrów do państw członkowskich dotyczące przeludnienia więzień i wzrostu populacji więziennej przyjęte przez Komitet Ministrów 30 września 1999 r. na 681 posiedzeniu delegatów. Tekst w: „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, s. 131–137.

- nadzór kuratora jako kara samoistna bez orzekania pozbawienia wolności,
- intensywny nadzór,
- prace społeczne (tj. nieodpłatną pracę na rzecz społeczeństwa),
- przymusowe leczenie/zobowiązanie do poddania się leczeniu dla poszczególnych kategorii skazanych,
- mediacja pomiędzy sprawcą i ofiarą/odszkodowanie na rzecz ofiary,
- ograniczenie swobody poruszania się, przykładowo poprzez dozór policyjny lub monitoring elektroniczny.

Ponadto uważają za celowe wprowadzenie do krajowego porządku prawnego i praktyki łączenia środków karnych oraz kar o charakterze izolacyjnym i nieizolacyjnym, sugerując takie połączenia jak: kara pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonywania połączona z wykonywaniem pracy społecznie użytecznej, zintensyfikowany nadzór nad skazanym w społeczeństwie, system dozoru elektronicznego albo, w określonych przypadkach, obowiązek poddania się leczeniu.

Zdaniem autorów Zalecenia tylko skuteczne wykonywanie środków o charakterze nieizolacyjnym może prowadzić do tego, iż staną się one wiarygodną alternatywą dla krótkoterminowych kar pozbawienia wolności. W celu zapewnienia skuteczności wykonywania środków alternatywnych niezbędne jest zapewnienie infrastruktury wykonywania i monitorowania sankcji o charakterze nieizolacyjnym. To powinno przyczynić się do wzbudzenia w sędziach i prokuratorach przekonania o efektywności tych środków. Dla oceny ryzyka związanego z ponownym popełnieniem przestępstwa przez skazanego oraz zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa publicznego niezbędny jest rozwój i stosowanie technik przewidywania i ocen ryzyka oraz strategii nadzoru nad wykonywaniem środków.

Po ośmiu latach od wydania Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych Komitet Ministrów Rady Europy — po zapoznaniu się z wynikami badań przeprowadzonych przez Europejski Komitet Problemów Przestępczości, których przedmiotem analiz był stan implementacji Reguł, a które to badania wskazywały na trudności, z jakimi borykają się państwa członkowskie — uznał za celowe sfor-

mułowanie naczelnych zasad bardziej efektywnego wykorzystania kar i środków alternatywnych. Uczyniono to Rekomendacją Rec (2000)22 o usprawnieniu implementacji Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych¹⁵.

W Rekomendacji zaproponowano rozbudowany katalog środków, a więc:

- probację, stanowiącą samodzielną sankcję bez orzeczenia kary pozbawienia wolności,
- zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności z zastrzeżeniem konieczności spełnienia określonych warunków,
- nakaz wykonywania pracy społecznie użytecznej (tj. bezpłatnej na rzecz społeczeństwa),
- obowiązek zapłaty pokrzywdzonemu odszkodowania/zadośćuczynienia bądź poddania się mediacji na linii poszkodowany — sprawca,
- obowiązkowe leczenie w przypadku sprawców z problemem alkoholowym lub narkotykowym albo sprawców cierpiących na zaburzenia psychiczne związane z ich zachowaniami przestępczymi,
- intensywny nadzór nad odpowiednimi kategoriami sprawców,
- ograniczenie swobody poruszania się np. poprzez ustanowienie aresztu domowego albo monitoring elektroniczny.

W celu promowania stosowania sankcji i środków alternatywnych zaleca się, aby ustawodawca rozważył wskazanie sankcji bądź środka wolnościowego zastępującego karę pozbawienia wolności, jako zalecaną karę w przypadku określonych przestępstw.

W ocenie autorów Reguł dla prawidłowego przebiegu procesu reintegracji skazanych ze społeczeństwem istotne są właściwie skonstruowane programy i interwencje. Przy ich opracowaniu zalecają zwrócenie szczególnej uwagi na: podstawowe umiejętności skazanych (zwłaszcza na rozwiązywanie problemów, relacje osobiste i rodzinne, zachowania prospołeczne), sytuację edukacyjną i zawodową, ewentu-

¹⁵ Rekomendacja Rec(2000)22 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o usprawnieniu implementacji Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych przyjęta przez Komitet Ministrów 29 listopada 2000 r. podczas 731. spotkania zastępców ministrów. Tekst w: „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, s. 361–367.

alne uzależnienie od narkotyków, alkoholu, leków, przystosowanie do życia w społeczeństwie. Wskazano także kryteria przyporządkowania skazanych do odpowiednich programów. Są to: zdolność skazanych do zareagowania na interwencję, stopień przypuszczalnego zagrożenia, jakie stanowią dla społeczeństwa lub personelu prowadzącego program albo interwencję, a także czynniki osobiste lub społeczne związane z prawdopodobieństwem powrotu do przestępstwa. Za szczególnie istotne uznano programy i interwencje dla skazanych, którzy ponownie popełnili przestępstwo lub gdy prawdopodobieństwo ponownego popełnienia przestępstwa jest duże.

Dla właściwej realizacji programów powrotu skazanego do życia w społeczeństwie i skutecznego prowadzenia interwencji niezbędne jest zaangażowanie wykwalifikowanych i przeszkolonych specjalistów. Zważywszy, że ponowna integracja skazanego ze społeczeństwem stanowi jeden z głównych celów stosowania środków alternatywnych specjaliści powinni aktywnie współdziałać ze społecznością lokalną. Przekonanie społeczeństwa o celowości zastępowania kary pozbawienia wolności środkami wolnościowymi wymaga informowania o ekonomicznych i społecznych korzyściach wynikających z ograniczenia stosowania kary pozbawienia wolności i częstszego stosowania środków alternatywnych. W podanych do publicznej wiadomości informacjach, zdaniem autorów Rekomendacji, należy podkreślać, że sankcje i środki alternatywne obejmują skuteczny nadzór i kontrolę nad skazanymi.

W Rekomendacji zwrócono także uwagę na celowość prowadzenia badań nad skutkami sankcji i środków alternatywnych, w których istotne jest zwrócenie uwagi m.in. na częstotliwość powrotu do przestępstwa i rodzaj ponownie popełnianych przestępstw, a także osobiste i społeczne wskaźniki przystosowania do życia w społeczeństwie oraz poglądy skazanych na temat stosowania kar i środków alternatywnych.

II

Twórcom Kodeksu karnego z 1997 r. nie były obce zalecenia dotyczące alternatyw dla kary pozbawienia wolności. Podstawowym założeniem prac nad kodeksem karnym było bowiem

stworzenie takiego systemu kar i środków karnych, aby kara pozbawienia wolności stała się karą subsydiarną stosowaną wtedy, gdy kary i środki karne niezwiązane z pozbawieniem wolności nie są wystarczające¹⁶.

W uzasadnieniu rządowego projektu kodeksu karnego¹⁷ czytamy:

Wolność należy do najcenniejszych dóbr jednostki. Zwłaszcza w demokratycznym państwie prawnym jej wartość mierzyć trzeba niezwykle wysoko. W konsekwencji pozbawienie wolności jest odczuwane jako bardzo dolegliwe, co zmusza do relatywnego łagodzenia kary pozbawienia wolności i ograniczenia jej stosowania na korzyść kar wolnościowych, zwłaszcza, że badania kryminologiczne podważyły przekonanie co do wartości resocjalizacyjnej pozbawienia wolności. Nowy kodeks, realizując ten kierunek stanowi wyraz nie tylko racjonalnej polityki kryminalnej, lecz także uznania wysokiej wartości wolności człowieka. Najwymowniejszym przejawem tego kierunku polityki kryminalnej jest zasada *ultima ratio* krótkoterminowej kary pozbawienia wolności.

W doktrynie¹⁸ zwraca się uwagę, że traktowanie kary pozbawienia wolności w kategorii *ultima ratio* jest „bezpośrednią konsekwencją konstytucyjnej zasady proporcjonalności wyrażonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP z 1997 r.”

Zasada *ultima ratio* kary pozbawienia wolności znajduje wyraz w normie zawartej w art. 58 § 1 k.k. Zgodnie z przywołanym przepisem, jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary sąd orzeka karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełniać celów kary. W ocenie doktryny¹⁹, gdy sąd rezygnuje z orzeczenia kary wolno-

¹⁶ A. Zoll, *Założenia polityczno-kryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, PiP 1998, z. 10, s. 47 oraz *idem*, *Założenia polityki karnej w projekcie kodeksu karnego*, PiP 1994, z. 5, s. 5–11.

¹⁷ *Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego*, [w:] *Nowe kodeksy karne — z 1997 r. z uzasadnieniami. Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy*, Warszawa 1999, s. 141–142.

¹⁸ W. Wróbel, [w:] *Kodeks karny. Komentarz. Część ogólna*, t. I, red. A. Zoll, Warszawa 2007, s. 728; J. Migdał, W. Wróbel, *Kara pozbawienia wolności w kodeksowym systemie kar i środków karnych*, [w:] *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1989–2008*, red. T. Szymanowski, Warszawa 2009, s. 22. Zob. także K. Buchała, [w:] K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116*, Warszawa 1998, s. 378; T. Kaczmarek, *Z rozważań nad zasadą ostateczności orzekania bezwzględnej kary pozbawienia wolności*, [w:] *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski *et al.*, Warszawa 2013, s. 161.

¹⁹ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2004, s. 184.; J. Wojciechowska, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999, s. 934.

ściowej czy kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, powinien uzasadnić swoją decyzję, wskazując dlaczego uznał, że kary wolnościowe albo środek karny nie spełnią celów kary.

Zdaniem A. Marka²⁰ zasada traktowania bezwzględnej kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* rozciąga się także na przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat. Wprawdzie art. 58 § 3 k.k. daje sądowi jedynie możliwość wyboru między karą pozbawienia wolności a karą wolnościową (grzywną lub karą ograniczenia wolności), ale

przyjęta w kodeksie zasada preferencji kar i środków nieizolacyjnych wskazuje wyraźnie kierunek tego wyboru, tzn. rozważenie w pierwszej kolejności celowości orzeczenia grzywny albo kary ograniczenia wolności²¹.

Dyrektywa prymatu kar wolnościowych nie ma zastosowania w przypadku gdy kodeks karny nakazuje orzeczenie kary pozbawienia wolności (art. 64 § 2, art. 65, art. 178 k.k.).

Wskazane powyżej regulacje nie są jedynymi, które w założeniu twórców kodeksu karnego miały wpłynąć na zmniejszenie liczby orzekanych kar pozbawienia wolności na rzecz kar nieizolacyjnych. Wyrazem nowego spojrzenia na rolę kary pozbawienia wolności w zwalczaniu przestępczości jest miejsce tej kary w katalogu kar. Kara pozbawienia wolności znalazła się na trzecim miejscu po karze grzywny i karze ograniczenia wolności. Taki układ kar, w zamierzeniu twórców kodeksu karnego²², wskazywać ma sędziemu ustawowe priorytety w wyborze rodzaju kary, oczywiście przy uwzględnieniu zasad określonych w art. 3 i art. 53–59 k.k. Priorytet kar wolnościowych wynika też z kolejności wymieniaania kar w sankcjach alternatywnych. Także obniżenie w kodeksie karnym dolnych oraz górnych granic ustawowego zagrożenia rozszerza możliwość orzekania kar wolnościowych²³.

²⁰ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 248; W. Wróbel, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna...*, s. 279.

²¹ A. Marek, *Prawo karne*, 9. wydanie zmienione i uaktualnione, Warszawa 2009, s. 343. Zob. także K. Buchała, [w:] K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny...*, s. 430

²² Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego..., s. 137.

²³ Zob. W. Wróbel, *Kara pozbawienia wolności w Kodeksie karnym z 1997 r., idea i rzeczywistość*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007, nr 1, s. 25.

Nie można pominąć instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, która także stwarza podstawy orzekania kar wolnościowych. Zgodnie z art. 60 § 6 k.k. w wypadku występku o dolnej granicy ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności nie niższą od roku sąd ma do wyboru grzywnę, karę ograniczenia wolności, karę pozbawienia wolności, a gdy czyn jest występkiem zagrożonym karą pozbawienia wolności niższą od roku wówczas sąd może orzec karę grzywny albo karę ograniczenia wolności. Oczywiście muszą być spełnione przesłanki do zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary.

W próbę zmiany struktury orzekanych kar wpisuje się także instytucja odstąpienia od wymierzenia kary, stwarzając podstawy do samoistnego orzeczenia środka karnego. Zgodnie z art. 59 k.k. sąd może odstąpić od wymierzenia kary przy przestępstwach zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo alternatywnie karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności, jeżeli równocześnie orzeka środek karny. Zagrożenie karą nie jest wyłączną przesłanką odstąpienia od wymierzenia kary. Sąd może odstąpić od wymierzenia kary wówczas, gdy stopień społecznej szkodliwości czynu nie jest znaczny a orzeczenie środka karnego spełni cele kary. Instytucja ta nie może być stosowana do sprawców występków o charakterze chuligańskim²⁴.

Orzeczenie środka karnego samoistnie możliwe jest także w przypadku odstąpienia od wymierzenia kary w ramach nadzwyczajnego złagodzenia kary. Zgodnie z art. 60 § 7 k.k. jeżeli czyn zagrożony jest alternatywnie karami grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności nadzwyczajne złagodzenie kary polega na odstąpieniu od wymierzenia kary i orzeczeniu środka karnego. Kolejną podstawę orzeczenia środka karnego stwarza art. 61 k.k. Sąd może odstąpić od wymierzenia kary w wypadkach przewidzianych w ustawie oraz w wypadku określo-

²⁴ Nie ma wyłączenia co do recydywistów z art. 64 § 1 k.k., ale rozbieżności w doktrynie występują w przypadku multirecydywistów i sprawców wskazanych w art. 65 k.k. Zob. M. Melezini, *Samoistne orzeczenie środka karnego. Założenia i rzeczywistość*, [w:] *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, Poznań 2009, s. 391 a także *eadem*, *Środki karne w ogólności*, [w:] *System prawa karnego*, t. 6, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 419 oraz *idem*, *Środki karne jako instrument polityki kryminalnej*, Białystok 2013, s. 133 i cyt. tam literatura.

nym w art. 60 § 3 k.k. (tzw. mały świadek koronny), zwłaszcza gdy rola sprawcy w popełnieniu przestępstwa była podrzędna, a przekazane informacje przyczyniły się do zapobieżenia popełnieniu innego przestępstwa.

Podstawę do orzeczenia środka karnego znajdziemy w kodeksie postępowania karnego. Zgodnie z art. 343 § 2 k.p.k., uwzględniając wniosek prokuratora o wydanie wyroku skazującego sąd może orzec wyłącznie środek karny²⁵, jeżeli przypisany oskarżonemu występki jest zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności.

Wskazując na możliwości ograniczenia orzekania kary pozbawienia wolności nie można pominąć instytucji probacyjnych. Zarówno warunkowe umorzenie postępowania jak również warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności to także środki racjonalnej polityki karnej. Warunkowe umorzenie postępowania ma zastosowanie do czynów, gdy zagrożenie karą nie przekracza 3 lat pozbawienia wolności, a nawet 5 lat. Warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności sąd może gdy orzeczona kara nie przekracza 2 lat pozbawienia wolności. Pod nazwą warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności, jak zauważa J. Skupiński²⁶,

kryją się w rzeczywistości jego różne postacie. Jest ich wiele, począwszy od całkowitego prostego warunkowego skazania, to jest samego tylko zawieszenia wykonania (nazwijmy je najprostszym), bez dodatkowej grzywny, bez zastosowania środka karnego, bez nałożenia obowiązków okresu próby, bez dozoru. Dalsze zaś to samo zawieszenie z dodaniem jednego, dwóch, trzech lub czterech wymienionych przed chwilą składników.

Stwarza to szerokie możliwości stopniowania dolegliwości. Oczywiście zastosowanie obu instytucji probacyjnych ustawodawca pozostawia do uznania sądu, wskazując przesłanki, które powinien uwzględnić przy podejmowaniu decyzji.

Nie można pominąć możliwości warunkowego zawieszenia wykonania kary w przypadku wyrażenia zgody przez podejrzanego na współpracę z organami ścigania. Sąd może zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności do 5 lat gdy, osoba współdziałająca z innymi w po-

²⁵ Sąd może orzec środek karny wymieniony w art. 39 pkt 1–3, 5–8 k.k. Szerzej zob. M. Melezini, *Środki karne jako instrument...*, s. 155 n.

²⁶ J. Skupiński, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności*, [w:] *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, red. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009, s. 38.

pełnieniu przestępstwa, ujawni wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotne okoliczności jego popełnienia (art. 60 § 3 k.k.). Z tego uprawnienia może korzystać także sprawca przestępstwa, który — niezależnie od wyjaśnień złożonych w swojej sprawie — ujawnił przed organem ścigania i przedstawił istotne, nieznane dotychczas temu organowi okoliczności przestępstwa zagrożonego karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności, a prokurator złożył wniosek do sądu o warunkowe zawieszenie wykonania kary (art. 60 § 4 k.k.).

Podstawę do orzeczenia warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności znajdziemy także w kodeksie postępowania karnego. Uwzględniając wniosek o skazanie oskarżonego bez przeprowadzania rozprawy (art. 335 § 1 k.p.k.) sąd może zgodnie z art. 343 § 1 k.p.k. warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności w wymiarze do 5 lat niezależnie od przesłanek określonych w art. 69 § 1–3 k.k., a więc nawet przy negatywnej prognozie co do zachowania skazanego. Należy zauważyć, iż ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego²⁷, która wchodzi w życie od 1 lipca 2015 r. zastrzono kryteria warunkowego zawieszenia kary na podstawie art. 343 § 2 k.p.k. Warunkowe zawieszenie kary może nastąpić, ale przy uwzględnieniu przesłanek przewidzianych w kodeksie karnym (art. 69 § 1–3 k.k.).

Kolejną przesłankę do warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności znajdziemy także w kodeksie karnym wykonawczym. Wobec skazanego, który korzystał z odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, której wymiar nie przekraczał 2 lat, a odroczenie trwało co najmniej rok, sąd może zawiesić wykonanie kary na zasadach określonych w kodeksie karnym (art. 152 § 2 k.k.w.).

Patrząc na powyższe regulacje należy podzielić pogląd A. Zolla²⁸, że nowy kodeks karny daje sądom przy wymierzaniu kar za drobne i średnie przestępstwa bardzo dużą swobodę w doborze kar i środków karnych. Właściwie ustalona zostaje w ustawie sztywna granica maksymalna, której sądowi przekroczyć nie wolno. Natomiast otwarta jest granica minimalna.

²⁷ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r., poz. 1247.

²⁸ A. Zoll, *Założenia polityki karnej...*, s. 10.

Sąd jest uprawniony do zmiany kary pozbawienia wolności na łagodniejszą, zastąpienia środkami karnymi lub środkami oddziaływania o charakterze probacyjnym. Tak więc zdaniem przywołanego autora²⁹

orzekanie kary pozbawienia wolności ma być ograniczone w zasadzie do sprawców niebezpiecznych dla porządku prawnego, wobec których orzeczenie jednej z kar nieizolacyjnych nie jest w stanie ochronić dóbr prawnych przed ponownym atakiem ze strony tego sprawcy lub orzeczenie kary nieizolacyjnej może wywołać w świadomości społecznej wyrażenie zaprzestania ochrony danego dobra.

III

To założenia, a jak kształtuje się praktyka?

W latach 2008–2012 struktura orzekanych kar właściwie nie ulegała istotnym zmianom. Należy zauważyć, iż była ona zbliżona do struktury orzekanych kar w poprzednich latach obowiązywania kodeksu karnego z 1997 r.³⁰

Kary wolnościowe nie zajęły istotnego miejsca w strukturze orzekanych kar. Udział kary grzywny kształtował się w granicach 21,16%–22,37%³¹, gdy np. w Danii, Finlandii czy Belgii kształtował się na poziomie ok. 80%, a w Niemczech, Portugalii czy Danii na poziomie ok. 70%³². Udział kary ograniczenia wolności także nie był znaczący, a nawet istotnie niższy od udziału kary grzywny, mieścił się bowiem w przedziale 9,66–12%, 45%. Nawet zmiany przepisów dotyczących wykonywania

²⁹ A. Zoll, *Założenia politycznokryminalne kodeksu karnego...*, s. 50.

³⁰ Zob. T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego*, Warszawa 2004, s. 60–64. Zob. także *idem*, *Polityka karna w Polsce współczesnej w świetle przepisów prawa i danych empirycznych*, [w:] *System prawa karnego. Zagadnienia ogólne*, t. I, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 260–261, oraz *Przestępczość i polityka karna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, red. T. Szymanowski, Warszawa 2012, s. 115–122.

³¹ W latach 1999–2006 udział kary grzywny w strukturze orzekanych kar kształtował się w granicach 18,4%–22,4%. Zob. szerzej J. Jakubowska-Hara, *Kara grzywny jako alternatywa pozbawienia wolności*, [w:] *Alternatywy pozbawienia wolności...*, s. 78–79.

³² Zob. szerzej T. Szymanowski, *Polityka karna w Polsce współczesnej...*, s. 249. Zob. także K. Mycka, T. Kozłowski, *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapędląć więzienia nadużywając środków probacji*, „Probacja” 2013, nr 2, s. 10.

kary ograniczenia wolności³³ nie wpłynęły istotnie na zmianę częstotliwości orzekania tej kary. Wprawdzie lata 2010–2012 charakteryzowały się wzrostem udziału kary ograniczenia wolności w strukturze orzekanych kar, lecz nie był on znaczący (o 3 punkty procentowe).

Środki karne orzekane samoistnie są właściwie symbolicznym środkiem reakcji na przestępstwo. W analizowanym okresie udział środków karnych w strukturze orzeczonych kar nie przekroczył jednego procenta. Także w latach poprzedzających analizowany okres sytuacja była zbliżona³⁴.

Warunkowe umorzenie postępowania karnego w ogólnej liczbie orzeczeń sądów powszechnych kształtuje się w granicach 5,0%–6,2%³⁵.

Istotnym środkiem reakcji karnej na przestępstwa jest kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Udział kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem w strukturze orzekanych kar kształtuje się w granicach 59,60%–54,95%, podczas gdy np. we Francji wynosi 30,0%, Niemczech — 13,3%, Holandii — 8,9%, Danii — 5,7%³⁶.

W latach 1998–2007 udział bezwzględnej kary pozbawienia wolności w strukturze orzekanych kar systematycznie się zmniejszał z 12,6% do 8,84%³⁷. Kolejne lata (2008–2012) to wzrost udziału tej kary w strukturze kar z 9,15% do 10,22%.

Zważywszy na strukturę orzekanych kar założenie twórców kodeksu karnego³⁸, iż kara grzywny stanie się „głównym środkiem polityki kryminalnej w odniesieniu do „drobnej przestępczości”, a kara ograniczenia

³³ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy — Kodeks karny, ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy — Kodeks karny wykonawczy, ustawy — Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 206, poz. 1589.

³⁴ W latach 1999–2007 udział orzeczonych samoistnie środków karnych wśród ogółu skazań nie przekroczył 0,5%. Zob. szerzej M. Melezini, *Środki karne jako instrument...*, s. 211.

³⁵ Zob. A. Nawój-Śleszyński, *Przeludnienie więzień w Polsce — przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, Łódź 2013, s. 267–269.

³⁶ European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics, <http://www.eurpeansourcebook.org>

³⁷ Zob. szerzej G.B. Szczygiel, *Kara pozbawienia wolności*, [w:] *System prawa karnego*, t. 6, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 207–208.

³⁸ Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego..., s. 139–140.

Tabela 1. Dorośli prawomocnie skazani w latach 2008–2012

Orzeczone kary	2008		2009		2010		2011		2012	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	liczba	%
Ogółem	420 729	100,00	415 272	100,00	432 891	100,00	423 464	100,00	408 107	100,00
Grzywna	889 011	21,16	88 236	21,25	92 329	21,33	93 517	22,08	91 296	22,37
Ograniczenie wolności	40 643	9,66	43 524	10,48	49 692	11,48	49 611	11,72	50 730	12,43
Pozbawienie wolności (ogółem)	289 269	68,75	281 887	76,88	290 669	67,15	280 023	66,13	265 876	65,15
bez warunkowego zawieszenia*	38 496	9,15	37 913	9,13	39	9,14	40 947	9,46	41 691	10,22
z warunkowym zawieszeniem*	250 774	59,60	243 974	58,75	251 087	58,00	239 076	56,46	224 185	54,93
bez dozoru**	180 447	71,95	175 329	71,86	181 979	72,48	172 167	72,01	160 908	71,77
Środki karne orzekane samoistnie	1 686	0,40	1 508	0,36	77	0,02	131	0,03	81	0,02

* % liczony od ogółu skazań.

** % liczony od liczby warunkowych zawieszeń wykonania kary.

Źródło: Informator Statystyczny Ministerstwa Sprawiedliwości. Baza statystyczna. <http://isws.ms.gov.pl/pl/bazastatystyczna>.

wolności będzie orzekana w stosunku do sprawców, którzy uiścić nie mogą grzywny, oraz w sytuacji, gdy ukaranie grzywną jest niecelowe, a nie zachodzi potrzeba orzeczenia kary pozbawienia wolności” nie zostały zrealizowane.

Godzi się odnotować, iż systematycznie maleje liczba stwierdzonych przestępstw.

Tabela 2. Liczba przestępstw stwierdzonych ogółem w latach 2001–2010

Rok	Liczba	Wskaźnik wzrostu	Rok	Liczba	Wskaźnik wzrostu
2001	1 390 089	100,00	2007	1 152 993	82,94
2002	1 404 229	103,56	2008	1 082 057	77,84
2003	1 466 643	105,51	2009	1 129 577	81,26
2004	1 461 217	105,12	2010	1 138 523	81,90
2005	1 379 962	99,27	2011	1 159 554	83,41
2006	1 287 918	92,65	2012	1 119 803	80,56

Źródło: MSWiA, Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2010 r.; <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki/>. Obliczenia własne.

W 2012 r. w porównaniu do 2001 r. odnotowano spadek stwierdzonych przestępstw o prawie 20 punktów procentowych. Spadkowi liczby stwierdzonych przestępstw towarzyszył wzrost wykrywalności przestępstw. Z Raportu o stanie bezpieczeństwa w Polsce³⁹ wynika, że od 2012 r. wzrosła o 14,92% wykrywalność przestępstw. Należy też odnotować istotny spadek przestępstw o wysokim stopniu społecznej szkodliwości. I tak, gdy w 2003 r. odnotowano popełnienie 1325 zabójstw, to w 2012 r. stwierdzono popełnienie 582 zabójstw. W tym okresie znacząco zmniejszyła się także liczba przestępstw zgwałcenia (z 2339 do 1432). Ponad dwukrotnie, bo z 49 862 do 24 564, zmniejszyła się liczba przestępstw rozbójniczych (rozbój, kradzieże rozbójnicze, wymuszenia rozbójnicze). Stwierdzono także istotne zmniejszenie się liczby kradzieży z 325 696 do 135 611⁴⁰.

³⁹ MSWiA, Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2010 r., <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/statystyki>.

⁴⁰ Zob. szerzej T. Szymanowski, *Skazania na bezwzględne kary pozbawienia wolności jako następstwa nieefektywnej polityki karnej*, PiP 2014, z. 4. s. 82–84.

Udział bezwzględnej kary pozbawienia wolności w strukturze orzeczonych kar nie przekroczył 11%. Głównym środkiem reakcji na przestępstwo była i jest kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania. Liczba przestępstw o znacznym stopniu społecznej szkodliwości maleje, a dla sprawców tych przestępstw, zgodnie z założeniami twórców kodeksu karnego z 1997 r., była „zarezerwowana” kara pozbawienia wolności. Rodzi to pytanie o tak liczną populację skazanych odbywających karę pozbawienia wolności i, jak wynika z poniższych danych, systematycznie rosnącą od 2000 r.

Tabela 3. Skazani odbywający karę pozbawienia wolności w latach 1998–2013

Rok	Liczba	wskaźnik wzrostu	Rok	Liczba	wskaźnik wzrostu
1998	42 130	100,00	2006	73 914	175,44
1999	41 656	98,87	2007	76 271	181,03
2000	48 006	113,95	2008	75 572	179,38
2001	56 422	133,92	2009	75 212	178,52
2002	59 248	140,63	2010	73 309	174,01
2003	60 773	144,25	2011	73 454	174,35
2004	64 331	152,70	2012	76 221	180,92
2005	69 191	164,23	2013	76 406	181,35

Źródło: Dane w liczbach bezwzględnych Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://sw.gov.pl/plo-sluzbie-wieziennej.statyst.Obliczenia własne>.

W latach 1998–2013 populacja skazanych odbywających karę pozbawienia wolności zwiększyła się o ponad 3/4 (81,35%). W 2013 r. w zakładach karnych przebywało średnio 76 406 skazanych. Tak znaczna liczba skazanych odbywających karę pozbawienia wolności powoduje, iż nasz kraj znajduje się w grupie państw o najwyższym współczynniku więźniów na 100 000 mieszkańców: Francja — 58, Chorwacja — 108, Węgry — 186, Szwecja — 76, Belgia — 108, Turcja — 197, Dania — 73, Grecja — 111, Polska — 209, Norwegia — 72, Portugalia — 138, Ukraina — 276, Niemcy — 78, Hiszpania — 144, Łotwa — 304, Szwajcaria — 87, Anglia — 149, Litwa — 329, Austria — 98, Bułgaria — 151,

Białoruś — 335, Francja — 100, Czechy — 162, Rosja — 470⁴¹, Włochy — 100, Rumunia — 166.

Ten wskaźnik z pewnością byłby znacznie wyższy, gdyby w jednostkach penitencjarnych stawili się skazani oczekujący na wykonanie kary pozbawienia wolności. Z danych Centralnego Zarządu Służby Więziennej⁴² wynika, że w dniu 31 marca 2014 r. odnotowano w jednostkach penitencjarnych 48 116 wyroków, w których sąd wyznaczył termin stawienia się do odbywania kary. Dotyczyło to 39 039 osób. Z tej liczby 34 212 osób nie stawiało się do odbywania kary pomimo upływu terminu, a przecież odwołanie wykonania kary koliduje z zasadą bezzwłocznego wszczęcia postępowania wykonawczego (art. 9 § 1 k.k.w.)⁴³.

Należy zwrócić uwagę na pewien paradoks. W Polsce wskaźnik przestępczości na 100 000 mieszkańców w 2007 r. wynosił 2 993. W wielu państwach o znacznie mniejszej liczbie więźniów niż w naszym kraju jest istotnie wyższy np. Austria — 7 247, Francja — 5 795, Szwecja — 14 465, Czechy — 3 494, Niemcy — 7 609; Hiszpania — 5 110, Finlandia — 10 368, Norwegia — 5 871, Szwajcaria — 4 318⁴⁴.

Kto więc przebywa w zakładach karnych?

Ponad 1/4 (28,10%) skazanych to osoby odbywające karę pozbawienia wolności mieszczącą się w przedziale 1 miesiąc–1 rok.

Tabela nr 4. Skazani według aktualnie odbywanej kary w 2013 r.

Wymiar kary	Liczba	%
od 1 do 3 m-cy	569	0,83
pow. 3 do 6 m-cy	4 557	6,64
pow. 6 m-cy do 1 roku	14 170	20,63

⁴¹ M.F. Aebi, N. Delgrande, *Council of Europe Annual Penal Statistics. Space I, Survey 2011*, Strasburg, 3 May 2013, s. 41.

⁴² Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://sw.gov.pl>.

⁴³ Szerzej zob. G.B. Szczygiel, *Zasada ultima ratio kary pozbawienia wolności z perspektywy populacji skazanych* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. II, red. P. Karda, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s. 1012–1013.

⁴⁴ Dane Statystyka policyjna, European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistic 2012, s. 37. <https://english.wodc.nl>.

pow. 1 roku do 1 roku 6 m-cy	10 245	14,91
pow. 1 roku 6 m-cy do 2 lat	11 887	17,31
pow. 2 lat do 3 lat	9 296	13,53
pow. 3 lat do 5 lat	8 499	12,37
pow. 5 lat do 10 lat	4 903	7,14
pow. 10 lat do 15 lat	2 628	3,83
25 lat	1 614	2,35
kara dożywotniego pozbawienia wolności	318	0,46
Ogółem	68 686	100,00

Źródło: Dane w liczbach bezwzględnych Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://sw.gov.pl/plo-sluzbie-wiezionej.statyst>. Obliczenia własne.

Niespełna 1/3 (32,22%) skazanych odbywa karę pozbawienia wolności powyżej 1 roku do 2 lat. Skazani na karę powyżej 5 lat to nieco ponad 1/10 (13,78%) ogółu skazanych. Tak więc wśród odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych sprawcy czynów o znacznym stopniu społecznej szkodliwości nie stanowią znaczącej grupy, a przeciż, jak już wspomniano to właśnie sprawcy tych przestępstw powinni przede wszystkim stanowić większość w zakładach karnych.

Udział skazanych odbywających zastępczą karę pozbawienia wolności w populacji odbywających karę pozbawienia wolności w latach 1999–2013 kształtował się w przedziale 2,56%–5,30%.

Tabela 5. Skazani odbywający zastępczą karę pozbawienia wolności w latach 1999–2013

Rok	Liczba	Wskaźnik wzrostu	Rok	Liczba	Wskaźnik wzrostu
1999	1 268	100,00	2007	3 319	261,75
2000	1 306	103,00	2007	3 500	276,03
2001	1 444	11,88	2009	3 003	236,83
2002	1 418	111,73	2010	3 542	279,34
2003	1 683	132,73	2011	3 432	270,66
2004	2 324	183,28	2012	4 037	318,38

2005	3 319	237,45	2013	2 377	187,46
2006	3 284	258,99	—	—	—

Źródło: Dane w liczbach bezwzględnych za lata 1999–2007 za A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, *Atlas przestępczości 4.*, Warszawa 2009, s. 180. Dane za lata 2008–2013 z Informacji Centralnego Zarządu Służby Więziennej o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania, czsw.pl. statystyki. Obliczenia własne.

Wprawdzie ci skazani nie stanowią znaczącej grupy wśród ogółu skazanych ale należy zwrócić uwagę na systematyczny wzrost tej populacji w latach 1999–2012. W 2012 r. w porównaniu do 1999 r. był on ponad trzykrotny. Tendencja wzrostowa uległa załamaniu w 2013 r. W tym roku w porównaniu do roku 2012 ta grupa skazanych zmniejszyła się prawie o 1/3.

W wypadku tych skazanych cele kar wolnościowych nie zostały osiągnięte. Ocena, czy sąd orzekał niewłaściwą karę wolnościową, czy inne były przyczyny nieskuteczności kar wolnościowych, wymaga przeprowadzenia odpowiednich badań. W tym miejscu należy odesłać czytelnika do prac, w których wskazywano na możliwości ograniczenia stosowania zastępczej kary pozbawienia wolności⁴⁵.

Liczną grupę w populacji skazanych odbywających karę pozbawienia wolności stanowią skazani, w stosunku do których zastosowano zarządzenie wykonania warunkowo zawieszonych kary pozbawienia wolności. W 2008 r. zarządzono 46 907 wykonań warunkowo zawieszonych kar pozbawienia wolności W 2011 r. uczyniono to wobec 49 848 osób i głównie z powodu popełnienia kolejnego przestępstwa w okresie próby⁴⁶. Godzi się zauważyć, że w tym roku na bezwzględną karę pozbawienia wolności skazano 40 947 osób. Z pewnością nie bez wpływu na tak znaczną liczbę zarządzeń wykonania kary miało orzekanie warunkowego zawieszenie wykonania kary w trybie konsensualnym (art. 343 § 1

⁴⁵ Zob. m.in. M. Małolepszy, *Ograniczenie stosowania zastępczej kary pozbawienia wolności*, PiP 2006, z. 11, s. 94 n.; J. Skupiński, *Problem alternatyw dla kary pozbawienia wolności w obecnej i przyszłej rzeczywistości*, [w:] *Problemy...*, s. 315; A. Nawój-Śleszyński, *Przeludnienie więzień w Polsce — przyczyny, następstwa i możliwości ograniczania*, Łódź 2013, s. 204–209 i literatura tam cytowana.

⁴⁶ K. Mycka, T. Kozłowski, *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapelniamy więzienia nadużywając środków probacji*, „Probacja” 2013, nr 2, s. 27.

k.p.k.). W tym trybie (art. 335 § 1 k.p.k.) sąd może zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności w wymiarze do 5 lat bez prognozowania co do zachowania skazanego. Zważywszy na powyższe dane instytucja warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności spełniła swoje zadanie pozornie.

Znacząca grupa populacji więziennej to powracający do przestępstwa.

Tabela 6. Skazani powracający do przestępstwa w zakładach karnych w latach 2008–2013

Rok	Ogółem skazani	Powracający		Art. 64	Pozostali
		Liczba	%		
2008	75 572	34 109	45,13	17 699	16 410
2009	75 212	34 412	45,75	19 465	14 947
2010	73 309	35 256	48,10	20 385	14 871
2011	73 454	37 379	50,89	21 713	15 666
2012	76 221	41 085	53,90	23 845	17 240
2013	76 406	38 182	49,95	24 192	14 261

Źródło: Dane w liczbach bezwzględnych Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania CZSW, <http://sw.gov.pl/plo-sluzbie-wieziennej.statyst>. Obliczenia własne.

W latach 2008–2013 recydywiści penitencjarni stanowili około połowy (45,13%–53,90%) populacji odbywających karę pozbawienia wolności. W tej grupie przeważali skazani na podstawie art. 64 k.k. Udział tych skazanych w populacji powracających do przestępstwa kształtował się w granicach 51,89%–63,35%. Należy zauważyć, że w analizowanym okresie liczba tych skazanych wzrosła o ponad 30 punktów procentowych.

Z analizy danych dotyczących struktury orzekanych kar i liczebności populacji więziennej jednoznacznie wynika, że założenia twórców kodyfikacji karnej z 1997 r. nie zostały zrealizowane. Stworzenie szerokiej możliwości korzystania z kar wolnościowych w przypadku drobnej i średniej przestępczości miało, jak zakładano podczas prac nad kodyfikacją karną, prowadzić do utrzymania populacji więziennej na poziomie

ok. 40 000⁴⁷. Obecnie w zakładach karnych mamy prawie dwukrotnie więcej skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w porównaniu do roku wejścia w życie nowej kodyfikacji (1998 — 42 130 skazanych, 2013 — 76 406 skazanych).

To m.in. wadliwa struktura orzekanych kar była powodem podjęcia prac nad kolejną nowelizacją kodeksu karnego. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego powołana przy Ministrze Sprawiedliwości przygotowała projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny⁴⁸. Przygotowane przez Komisję podstawy nowych regulacji zostały uwzględnione w opracowanym w Ministerstwie Sprawiedliwości projekcie ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny⁴⁹, ale, jak czytamy w uzasadnieniu:

projekt rządowy nie jest jednak w pełni zbieżny z zamierzeniami Komisji Kodyfikacyjnej, gdyż w ocenie rządu konieczne jest przyjęcie odmiennych lub zmodyfikowanych rozwiązań w zakresie zarządzania wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych niż zaproponowała to Ministrowi Sprawiedliwości Komisja Kodyfikacyjna.

Jednym z celów reformy jest przejścia przez grzywnę i karę ograniczenia wolności rzeczywistego priorytetu do kary pozbawienia wolności w tym także z warunkowym zawieszeniem wykonania, w przypadku występów których społeczna szkodliwość czynów nie jest szczególnie znaczna. Uznano, iż osiągnięcie tego celu może nastąpić poprzez zintensyfikowanie dolegliwości kar wolnościowych, a szczególnie kary ograniczenia wolności i ograniczenie orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania.

Dolegliwość kary grzywny orzekanej samoistnie zostaje spotęgowana poprzez możliwość nałożenia na skazanego jednego lub więcej obowiązków określonych w art. 72 § 1 pkt. 2, 5–6b i 7a k.k. na okres roku od uprawomocnienia się orzeczenia.

⁴⁷ Celowość, uwarunkowania i metody zmniejszania liczby pozbawionych wolności w Polsce. Biuletyn RPO 1994, nr 32, s. 69.

⁴⁸ Projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny z dnia 5 listopada 2013 r. przygotowany przez Zespół ds. zmian w prawie karnym materialnym Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego pod przewodnictwem prof. dr. hab. A. Zolla. Tekst projektu <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komis>.

⁴⁹ Projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw przyjęty przez rząd 29 kwietnia 2014 r. skierowany do 15 maja 2014 r. do Sejmu. Tekst <http://bip.kprm.gov.pl.krp/bip-rady>.

Bardziej istotne zmiany dotyczą kary ograniczenia wolności. Prowadzą one do zmiany kształtu tej kary i w konsekwencji istotnego zintensyfikowania jej dolegliwości. Tak więc proponuje się wydłużenie czasu trwania tej kary do 2 lat i wprowadzanie czterech form:

1. obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne,
2. obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego,
3. obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7 a k.k.,
4. potrąceniu od 10% do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd.

Zważywszy, iż obowiązki i potrącenia orzeka się łącznie lub osobno (art. 34 § 1 b proj.) zintensyfikowanie dolegliwości może być znaczne. Dolegliwość tej kary potęguje pozostawienie w gestii sądu możliwości orzeczenia świadczenia pieniężnego wymienionego w art. 39 pkt 7 lub obowiązków wymienionych w art. 72 § 1 pkt 1–3 k.k.

W płaszczyźnie preferowania kar wolnościowych w wypadku drobnej i średniej przestępczości należy wskazać na znaczne rozszerzenie możliwości orzekania kary wolnościowej zamiast kary pozbawienia wolności. Zgodnie z proponowanym art. 37 a sąd może orzec karę grzywny lub karę ograniczenia wolności, jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą nieprzekraczającą 8 lat pozbawienia wolności. W uzasadnieniu projektu podkreślono, że

przepis ten stanowi dyrektywę sądowego wymiaru kary, która skłania sądy do orzekania zamiast kary pozbawienia wolności kary wolnościowej [...] jednakże priorytet orzekania kar wolnościowych dotyczy tylko tych typów czynów zabronionych, które są zagrożone karą pozbawienia wolności do 5 lat⁵⁰.

Zgodnie z proponowanym brzmieniem art. 58 § 1 k.k., jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, a przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nie przekraczającą 5 lat, sąd orzeka karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełniać celów kary. Ta zmiana, jak wynika z przywołanego uza-

⁵⁰ Projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw przyjęty przez rząd 29 kwietnia 2014 r. skierowany do 15 maja 2014 r. do Sejmu, s. 13. <http://bip.kprm.gov.pl.krp/bip-rady>.

sadnienia projektu, ma na celu podkreślenie priorytetu w wypadku alternatywnych sankcji, kar wolnościowych w stosunku do kary pozbawienia wolności i tym samym zmierzać do redukcji kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania.

Kolejna zmiana to kary łączone (art. 37 b proj.). W przypadku poważniejszych występów zagrożonych karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat lub od dwóch lat do 12 lat sąd może orzec krótkoterminową (do 6 miesięcy) karą pozbawienia wolności i karą ograniczenia wolności. W sprawie o występki zagrożony karą pozbawienia wolności sąd — niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego w ustawie za dany czyn — może jednocześnie orzec karę pozbawienia wolności w wymiarze 3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat — w wymiarze 6 miesięcy oraz karę ograniczenia wolności do 2 lat. Wówczas w pierwszej kolejności wykonuje się karę pozbawienia wolności, chyba, że ustawa stanowi inaczej. Inną możliwość stwarza kodeks karny wykonawczy. Zgodnie bowiem z art. 17 a proj. skierowanie do odbywania kary ograniczenia wolności w pierwszej kolejności następuje tylko wówczas, gdy zachodzą przeszkody prawne do niezwłocznego wykonania kary pozbawienia wolności.

Należy zwrócić uwagę na art. 60 a proj., który zawiera przesłankę nadzwyczajnego złagodzenia kary w wyniku zastosowania trybu konsensualnego. Uwzględniając wniosek, o którym mowa w art. 335, art. 338 a lub 387 Kodeksu postępowania karnego, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary także w innych wypadkach, niż przewidziane w art. 60 § 1–4 k.k. Jeżeli przypisany oskarżonemu występki jest zagrożony karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności sąd może również orzec zamiast kary wyłącznie środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny.

Istotne zmiany odnoszą się do instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary, a ich celem jest ograniczenie korzystania z tej instytucji. Realizacji tego założenia ma służyć wskazana powyżej zmiana art. 58 § 1 k.k. Kolejna zmiana to zaostreżenie przesłanki formalnej stosowania tej instytucji. Zgodnie z nowym brzemieniem art. 69 § 1 sąd może warunkowo zawiesić wykonanie kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej roku. Z dobrodziejstwa zawieszenia wykonania kary może korzystać

tylko sprawca, który w czasie popełnienia przestępstwa nie był skazany na karę pozbawienia wolności i gdy — jak to jest w obecnie — wówczas jeżeli jest to wystarczające dla osiągnięcia wobec sprawcy celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa.

Zważywszy, że obowiązujące regulacje nie sprostały oczekiwaniom, zmiany są konieczne. Poza dyskusją pozostaje ograniczenie korzystania z kary pozbawienia wolności w stosunku do sprawców czynów o wysokim stopniu społecznej szkodliwości i sprawców, których ze względu na zagrożenie społeczne należy na pewien czas odizolować. Czy proponowane zmiany spowodują zmianę struktury orzekanych kar i zmniejszenie populacji więziennej?

Znaczna część populacji skazanych to osoby, które znalazły się w zakładzie karnym z powodu orzeczenia wykonania warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności, a ponad połowa skazanych to osoby powracający do zakładu karnego. Może jest to efekt orzeczenia niewłaściwej kary lub niewłaściwego wykonywania kary. Być może należy zastanowić się, czy sąd w chwili orzekania dysponuje odpowiednią wiedzą o sytuacji osobistej skazanego, zawodowej, czynnikach społecznych, wiedzą która pozwoliłaby na właściwą ocenę ryzyka powrotu skazanego do przestępstwa, ale też potrzeb skazanego. Z pewnością opracowanie odpowiednich narzędzi do szacowania ryzyka może przyczynić się do wyboru skutecznego środka reakcji na popełnione przestępstwo. Obok wyboru właściwego środka istotne jest jego wykonywanie i kontrola, szczególnie w wypadku kary ograniczenia wolności, środków karnych czy obowiązków. W tej płaszczyźnie istotna jest rola kuratorów, którzy mają pomagać skazanym w społecznej readaptacji, ale także kontrolować wykonywanie przez skazanych ciężących na nich obowiązkach. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na pewien paradoks. Z analizy danych dotyczących skierowania do wykonania kar pozbawienia wolności warunkowo zawieszonych wynika, że wyższy jest wskaźnik powrotności do przestępstwa wśród osób, wobec których przy zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności sąd zastosował dozór (33%) niż gdy tego nie uczynił (22%)⁵¹.

⁵¹ T. Szymanowski, *Recydywa w Polsce. zagadnienia prawa karnego, kryminologii i polityki karnej*, Warszawa 2010, s. 281.

Nie można też pominąć braku jednolitości orzeczniczej sądów, o czym świadczy zróżnicowana struktura orzekanych kar w poszczególnych sądach za czyny zakwalifikowane z tych samych przepisów⁵².

Measures alternative to imprisonment

Summary

In the catalog of penalties imprisonment emerged as penalty signifying progress and improvement of customs. Numerous defects identified prompted the search for alternative measures. The result of this search is the development, on the international forum — both in the universal and regional planes, of alternatives to imprisonment and the rules for their application. Given that in our country the population of prisoners serving a term of imprisonment as well as awaiting it is steadily increasing, it seems appropriate to search for the causes of this condition, especially that such a situation is not justified by the increase in the number of crimes committed. A glimpse at the existing regulations and the practice emerging from them warrants the works on amendments to the codification of the criminal law.

Keywords: imprisonment, alternatives to imprisonment, probation.

⁵² Zob. szerzej K. Mycka, *Praktyka orzecznicza sądów polskich w kontekście wykonywania kar i środków karnych*, [w:] *Problemy aktualnej polityki karnej w Polsce na tle przebudowania zakładów karnych*, red. J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, Warszawa 2010, s. 46–61; K. Mycka, T. Kozłowski, *Paradoksy polskiej polityki karnej...*, s. 20–23.